

Проблеми освіти: збірник наукових праць / Інститут модернізації змісту освіти МОН України. – Вінниця: ТОВ «Нілан – ЛТД», 2018. – Вип. 88 (частина 1). – 352 с.

ISBN 978-617-7607-11-2

Для науковців, аспірантів, викладачів і менеджерів освітньої системи.

Редакційна колегія:

Ю. І. Завалевський (головний редактор), Ю. М. Сафонов (заступник головного редактора), Ю. В. Ївженко (відповідальний секретар), Н. О. Гончарова, О. А. Дубасенюк, М. Б. Євтух, О. М. Ельбрехт, М. І. Жалдак, Н. І. Клокар, Б. Г. Кремінський, В. І. Луговий, О. Л. Леута, О. І. Ляшенко, В. В. Олійник, Йозеф-Польтуржискі, І. Ф. Прокопенко, В. О. Радкевич, О. Ю. Удалова, А. С. Чайковський

В основу збірника покладені матеріали наукових досліджень учасників XVIII Міжнародної науково-практичної конференції «Морально-патріотичне виховання студентської молоді в системі вищої освіти», організованої Барським гуманітарно-педагогічним коледжем імені Михайла Грушевського та Академією міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся».

Редакція не завжди поділяє позицію авторів.

Статті подано в авторській редакції.

Рекомендовано до друку Вченою радою ДНУ «Інституту модернізації змісту освіти» (протокол №3 від 28 березня 2018 р.).

Видання зареєстровано в Міністерстві юстиції України. Свідоцтво Серія КВ №2220012100ПР від 08.07.2016 р.

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт з педагогічних наук. Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.10.2017 №1413.

Відповідальні за випуск: А. І. Сторожук, Ю. В. Ївженко

ISBN 978-617-7607-11-2

© ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»
Міністерства освіти і науки України, 2018
© Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського, 2018
© Вінниця, ТОВ «Нілан – ЛТД», 2018

ЗМІСТ

Антонова Олена Євгеніївна

ПРОФЕСІЙНЕ ЗРОСТАННЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У СЕРЕДОВИЩІ КАФЕДРИ ЯК ОСЕРЕДКУ РОЗВИТКУ 7

Бірановська Лілія Володимирівна

ПІДПРИЄМНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ ДЛЯ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ..... 18

Аділе Рустемівна Бекірова, Лемара Меметова

ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗДАТНОСТІ ДО СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З УЧНЯМИ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ 29

Білик Юлія Петрівна

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ПОЧАТКОВОГО КУРСУ ІНФОРМАТИКИ У КОНТЕКСТІ НОВОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ..... 39

Басий Василь Сильвестрович, Сивоконь Юрій Михайлович

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ХОРЕОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН..... 46

Біренко Ірина Леонідівна

ЕКОЛОГІЧНА ТА ВАЛЕОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ..... 54

Борянова Галина Володимирівна, Кузнєцова Оксана Володимирівна, Гайлова Олена Адамівна

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ 64

Васильєва Регіна Юхимівна

МОРАЛЬНЕ І ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ФАКТОРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ..... 84

Вітвицька Світлана Сергіївна

ПРОБЛЕМИ ГУМАНІСТИЧНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.О. СУХОМЛІНСЬКОГО 93

Вітвіцька Гайдук

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВНЗ НІМЕЧЧИНИ ТА УКРАЇНИ..... 103

Григоренко Світлана Вікторівна, Стреленко Уляна Вікторівна

ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНОГО САМОРОЗВИТКУ	ГОТОВНОСТІ МИСТЕЦТВА	МАЙБУТНЬОГО ДО ПРОФЕСІЙНОГО	ВЧИТЕЛЯ	112
<i>Дмитришена Дар'я Євгеніївна</i>				
УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОКОЛІННЯ	ДИТЯЧИЙ ФОЛЬКЛОР	У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ САМОСВІДОМОСТІ	ПІДРОСТАЮЧОГО	120
<i>Дубасенюк Олександра Антонівна</i>				
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЦІННІСНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	127			
<i>Наталія Анатоліївна Дусь</i>				
МОДЕЛЬ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТІВ В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ ДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ	140			
<i>Єремєєва Віра Модестівна</i>				
ПРОБЛЕМА ТЕХНОЛОГІЗАЦІЇ ТА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ВИКЛАДАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН	147			
<i>Желанова Вікторія Вячеславівна</i>				
ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МОРАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ	156			
<i>Застело Ольга В'ячеславівна</i>				
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ДІАГНОСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ВВНЗ.....	163			
<i>Іскандаров Ренат</i>				
ІСТОРИЧНИЙ ГРАНДНАРАТИВ М. С. ГРУШЕВСЬКОГО У СПРИЙНЯТТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНЦЯ: ПАМ'ЯТЬ, МІФИ, РЕАЛІЇ ТА ПРАГНЕННЯ	173			
<i>Іщенко Людмила Валентинівна, Демченко Ірина Іванівна</i>				
ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ В УМОВАХ СВЯТКОВО-ІГРОВОГО ДОЗВІЛЛЯ.....	185			
<i>Ївженко Юрій Васильович</i>				
ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В СУЧАСНОМУ ДЕМОКРАТИЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	195			

Катлінський В. В.

ІНТЕГРУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ СКЛАДОВИХ
ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ШЛЯХОМ
ЇХ ЗАЛУЧЕННЯ ДО АНАЛІЗУ ПЕДАГОГІЧНИХ
ВІДЕОФРАГМЕНТІВ..... 204

Козаценко Оксана Миколаївна

ПРАВОВІ ОСНОВИ УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО ВРЯДУВАННЯ В
УНІВЕРСИТЕТАХ ЄВРОПИ, ПРИКЛАД ДЛЯ УКРАЇНИ 213

Кочанчук Валентина Антонівна

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЗДІЙСНЮВАТИ ПЕДАГОГІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ
В УМОВАХ ВАРІАТИВНОСТІ ОСВІТНЬО-ВИХОВНИХ СИСТЕМ..... 226

Козлакова Галина Олексіївна

МОБІЛЬНІ ЕЛЕКТРОННІ ПРИСТРОЇ: МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ
В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ 238

Кішкімієць Наталія Андріївна

НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ ЯК ЦІННІСТЬ І КОНСОЛІДУЮЧА
ОСНОВА НАЦІЇ..... 247

Каралюк Олена Миколаївна

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ
ВИВЧЕННЯ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ 254

Кастіс Сергій Федорович

СУТНІСТЬ І ЗМІСТ ПСИХОФІЗИЧНОЇ ВИТРИВАЛОСТІ
ПРОФЕСІОНАЛІВ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОБОРОНИ
ОПЕРАТИВНО-ТАКТИЧНОГО РІВНЯ..... 261

Корезька Леся Володимирівна

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ СІМЕЙНИХ
ВІДНОСИН У НАУКОВІЙ ТЕОРІЇ 269

Коритков Анатолій Єгорович, Саленко Олег Олександрович

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ
СТУДЕНТІВ-ХОРЕОГРАФІВ 279

Котрак Оксана Михайлівна

ТЕМА ПАТРІОТИЗМУ У ТВОРЧОСТІ КОМПОЗИТОРІВ СХІДНОГО
ПОДІЛЛЯ (НА ПРИКЛАДІ КОМПОЗИТОРІВ ВІННИЦЬКОЇ
ОБЛАСТІ) 290

УДК 378.015.31:172.15

Желанова Вікторія Вячеславівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії та історії педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка

E-mail: v.zhelanova@kubg.edu.ua

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МОРАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У представленій статті актуалізовано проблему морально-патріотичного виховання особистості. Подано авторське трактування феноменів моральності та патріотизму. Репрезентовано структуру морально-патріотичної сфери особистості, що містить духовно-моральний, ціннісний, когнітивний, діяльнісний, ідентифікаційний складники. Визначено загальну логіку процесу морально-патріотичного виховання. Розкрито особистісні сфери, що є ґрунтовними у контексті морально-патріотичного виховання, а саме: самосвідомість, що переважно виконує функцію самопізнання, самоставлення та самооцінювання; мотиваційна сфера, що виконує у процесі морально-патріотичного виховання стимулювальну функцію; смислова сфера особистості, що виконує регулятивну функцію. Висвітлено психологічні механізми, що є базовими у процесі морально-патріотичного виховання (рефлексія, антиципація).

Ключові слова: моральність; патріотизм; морально-патріотичне виховання; самосвідомість; мотиваційна сфера; смислова сфера особистості; рефлексія; антиципація.

Zhelanova Viktoriya Vyacheslavivna - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Theory and History of Pedagogy of Boris Grinchenko Kyiv University

E-mail: v.zhelanova@kubg.edu.ua

PSYCHOLOGICAL BASES OF A PERSONALITY'S MORAL AND PATRIOTIC UPBRINGING

Abstract. The presented article actualizes the problem of moral and patriotic upbringing of a personality. The author's interpretation of the phenomena of morality and patriotism has been represented. Represented is the structure of the moral-patriotic sphere of the personality, which contains the spiritual and moral, value, cognitive, activity and identity components. There has been determined the general logic of the process of moral and patriotic upbringing, which has the following stages: the formation of certain knowledge and ideas about the norms of morality, the culture of the Motherland, formation

of moral creeds and patriotic consciousness; formation of moral skills and experience of moral behavior, readiness to protect one's country. Personality's spheres that are foundational in the context of moral and patriotic upbringing have been revealed, namely: self-consciousness, as a set of ideas about oneself, integrating the Self-concept of a person and his or her self-esteem; the motivational sphere as a complex hierarchical formation of the personality that integrates goals, needs, motives, an personality's position, his or her "need state", certain emotions, personal dispositions, evaluative attitudes, and performs a stimulatory function in the process of moral and patriotic upbringing; the sense-bearing sphere of a personality, as a set of semantic formations (structures) organized in a special way, and links between them that provide semantic regulation of the whole life of the subject in all its aspects. The psychological mechanisms that are basic in the process of moral and patriotic upbringing (reflection, anticipation) have been highlighted.

Key words: morality; patriotism; moral and patriotic upbringing; consciousness; motivational sphere; sense-bearing sphere of a personality; reflection; anticipation.

Желанова Виктория Вячеславовна – доктор педагогических наук, профессор кафедры теории и истории педагогики Киевского университета имени Бориса Гринченко

E-mail: v.zhelanova@kubg.edu.ua

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ МОРАЛЬНО-ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ЛИЧНОСТИ

Аннотация. В представленной статье актуализирована проблема нравственно-патриотического воспитания личности. Подана авторская классификация феноменов нравственности и патриотизма. Представлена структура морально-патриотической сферы личности, которая включает духовно-нравственную, ценностную, когнитивную, мотивационную, идентификационную составляющие. Определена общая модель процесса нравственно-патриотического воспитания. Раскрыты личностные сферы, которые являются базовыми в контексте нравственно-патриотического воспитания, а именно: самосознание, выполняющее преимущественно функцию самопознания, самоотношения и самооценки; мотивационная сфера, выполняющая в процессе нравственно-патриотического воспитания стимулирующую функцию; смысловая сфера личности, которая выполняет регулятивную функцию. Освещены психологические механизмы, приоритетные в процессе нравственно-патриотического воспитания (рефлексия, антиципация).

Ключевые слова: нравственность; патриотизм; морально-патриотическое воспитание; самосознание; мотивационная сфера; смысловая сфера личности; рефлексия; антиципация.

Постановка проблеми, її актуальність. Глибинні й стрімкі соціально-економічні, політичні, інноваційно-освітні трансформації в житті України, а також глобалізаційні процеси, пов'язані з орієнтацією нашої держави на інтеграцію із світовою спільнотою сприяють здебільшого позитивним змінам у суспільстві. Проте економічні проблеми, які існують у нашій державі іноді деформують мораль сучасної молоді, породжують домінування матеріальних цінностей над духовними, що руйнує особистість, родину, державу. До того ж сучасні події на сході України також виявили проблеми, що стосуються патріотичних цінностей особистості й актуалізують необхідність їх формування. При цьому необхідно врахувати існуючі суперечності між реальним рівнем моральної і патріотичної вихованості студента і вимогами суспільства до них; між необхідністю формування моральної сфери особистості, її патріотизму й розвитком асоціальних потреб, девальвації моральних цінностей та пріоритетів у свідомості сучасної молоді. Отже є очевидним зв'язок патріотизму з моральною сферою особистості, що мають психологічне коріння, яке потребує окремого вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти моральності завжди були проблемою міждисциплінарного дискурсу в філософії, соціології, психології, педагогічній науці і практиці. Питання виховання у підростаючого покоління загальнолюдських моральних цінностей відображено у працях видатних науковців, а саме: Г. Гегеля, І. Гербарта, Д. Дьюї, Я.-А. Коменського,

Ф. Ніцше, Й.-Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо та ін. Певні аспекти моральності та патріотизму розкривали відомі просвітителі й педагоги Х. Алчевська, Г. Ващенко, Б. Грінченко, М. Грушевський, М. Драгоманов, О. Духнович, А. Макаренко, П. Могила, І. Огієнко, Ф. Прокопович, С. Русова, Г. Сковорода, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін., які значну увагу приділяли вихованню любові до своєї землі, рідної мови, формуванню національної самосвідомості. У студіях відомих українських учених В. Андрущенко, І. Бега, М. Боришевського, І. Зязюна, О. Киричука відбивається соціально-філософський та психологічний аспекти моральності. Проблема морального виховання у педагогічному вимірі висвітлена у працях В. Білоусової, І. Бега, Г. Васяновича, О. Дубасенюк, К. Чорної, патріотичного – у студіях І. Бега, П. Вербицької, П. Ігнатенка, А. Погрібного, В. Поплужного, Ю. Руденка, О. Шестопалюка. Психологічні основи патріотичного виховання досліджували Б. Ананьєв, П. Блонський, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтьєв, О. Петровський, П. Якобсон. Проте проблема виховання моральності й патріотизму особистості як її інтегративного утворення, а також висвітлення її психологічних основ залишаються дослідженими недостатньо.

Метою статті є аналіз психологічних засад морально-патріотичного виховання особистості.

Результати дослідження. Визначимося з вихідними позиціями даної статті. Базуючись на розумінні *моральності* як інтеріоризованих певної моралі, що зумовлюють систему ставлень і поведінки особистості, а *патріотизму* – як сформованої в соціумі соціально-педагогічної властивості, притаманній особистості, сім'ї, соціальній групі, етносу, що проявляється у вірі й безкорисливій любові до Батьківщини, готовності до самовідданої праці заради її процвітання, готовності до самопожертви при захисті її інтересів від загроз й спроможності консолідувати суспільство [2], на нашу думку, є доцільним інтегрувати моральні й патріотичні якості в єдиній *морально-патріотичній* сфері особистості, яка, суголосно позиції О.Стьопіної [7], містить такі компоненти:

- 1) *духовно-моральний* як почуття любові до Батьківщини, моральної відповідальності перед нею, відчуття духовного зв'язку зі своїм народом;
- 2) *когнітивний* (комплексні знання з історії та культури Батьківщини, патріотична свідомість);
- 3) *ціннісний* як потребу в інтеріоризації системи духовно-моральних і культурних національних і загальнолюдських цінностей, серед яких належне місце посідає патріотизм;
- 4) *діяльнісний* (готовність діяти на благо своєї країни, відстоювати її інтереси, захищати їх);
- 4) *ідентифікаційний* як єдність етнічної самоідентифікації (перманентне ставлення до представників інших народів на основі позитивної етнічної самоідентифікації); національної ідентифікації (національна гідність, відчуття своєї належності до нації, позитивне ставлення до співвітчизників); громадянськості (потреба у належному виконанні громадянських обов'язків) [7, с. 10].

Отже *морально-патріотичне виховання* особистості пов'язане з цілеспрямованим формуванням окреслених морально-патріотичних якостей й має таку логіку: 1) формування певних знань та уявлень про норми моралі, культуру своєї Батьківщини; 2) формування моральних переконань та патріотичної свідомості; 3) формування моральних навичок та досвіду моральної поведінки, готовності захищати свою країну.

Аналіз представленої вище структури морально-патріотичної сфери особистості та загальної логіки морально-патріотичного виховання дає підстави констатувати їх психологізованість, що актуалізує необхідність виокремлення й розкриття їх психологічних аспектів. При цьому є доцільним висвітлити певні психологічні сфери й складники особистості, а також психологічні механізми, з якими пов'язане морально-патріотичне виховання.

Отже центральною підструктурою особистості, що є базовою у морально-патріотичному вихованні є *самосвідомість*, як сукупність уявлень про себе, що інтегрує Я-концепцію особистості та її самооцінку. У дослідженні феномену Я-концепції ґрунтового значення набувають

дослідження Р. Бернса. На думку науковця, «Я-концепція» містить такі складові: «образ-Я» як уявлення індивіда про самого себе («Я-реальне», «Я-дзеркальне», «Я-ідеальне»); афективна оцінка уявлень про себе; поведінкова реакція як результат дій, зумовлених «образом-Я» та самооцінкою [1].

Відтак, *Я-концепція* у єдності її когнітивного, емоційного, оцінково-вольового, поведінкового складників визначає не просто те, хто є індивід, але і те, що він про себе думає, як до себе ставиться й оцінює себе, як дивиться на свій діяльнісний початок і можливості розвитку в майбутньому. Тобто під впливом «позитивного образу-Я» та «Я-ставлення» відбувається формування адекватної поведінки та самоствердження, що, на нашу думку, буде сприяти ефективності морально-патріотичного виховання. Оскільки, бар'єрна, неупевнена у собі людина потребує особливих зусиль вихователів щодо формування її переконань і є не здатною на «вчинок». Отже самосвідомість у процесі морально-патріотичного виховання переважно виконує функцію самопізнання, самоставлення та самооцінювання.

Суттєвою у процесі морально-патріотичного виховання є *мотиваційна сфера особистості*, яку по праву вважають її ядром. На думку О. Леонтьєва, відносно стійка конфігурація провідних внутрішніх ієрархізованих «мотиваційних ліній» визначає структуру особистості, є рушійною силою людської поведінки [3].

Отже, з огляду на аналіз наукових підходів щодо розгляду мотивів і мотивації особистості (В. Асєєв, С. Занюк, Є. Ільїн, В. Ковальов, В. Семиченко, Х. Хекхаузен та ін.), ми вважаємо доцільним розуміння *мотиву* як складного ієрархізованого утворення особистості, що інтегрує цілі, потреби, спонукання, внутрішню позицію особистості, її «потребнісний стан», певні емоції, особистісні диспозиції, оцінювальні відношення, а *мотивації* як багаторівневого, багатокомпонентного динамічного утворення особистості, що містить систему мотивів, а також ситуативних чинників, що спонукають діяльність.

Варто відзначити, що вагоме значення у морально-патріотичному вихованні мають різні типи мотивів, а саме: зовнішні (екстринсивні), та внутрішні (інтринсивні) (Г. Хекхаузен); потенційні та актуальні (В. Семиченко); пізнавальні й соціальні (Л. Божович). Доречно також навести загальну логіку побудови мотиваційного процесу (А. Файзуллаєв), що передбачає такі стадії: 1) виникнення й усвідомлення спонук; 2) прийняття мотиву; 3) реалізація мотиву; закріплення мотиву, актуалізація спонуки.

Відтак важливим етапом морально-патріотичного виховання є усвідомлення, прийняття й закріплення мотиву, що сприяє переходу потенційних мотивів в актуальні, тобто потреба стає установкою, наміри – діями, стосунки – вчинками, плани – діяльністю (В. Семиченко) [6]. При цьому мотиви із ситуативних утворень перетворюються в стійкі

установки, а саме із бажання виконувати певні моральні норми, захищати свою державу в установки як стану схильності до діяльності на користь своєї країни, психологічної готовності відстоювати її інтереси, захищати її. Зауважимо, що стійки установки трактуються у психології як *особистісні цінності*, що відносяться до смислової сфери особистості (Д. Леонтьєв).

Смислова сфера особистості як особливим чином організована сукупність смислових утворень (структур) і зв'язків між ними, що забезпечують смислову регуляцію цілісної життєдіяльності суб'єкта у всіх її аспектах [4, с. 154] є узasadнювальною у нашому дослідженні. Зазначимо, що такими смисловими утвореннями є особистісний смисл, смислова установка, смислоутворювальні мотиви, що є *ситуативними, нестійкими*. Вони складаються й функціонують лише в межах конкретної, окремо взятої діяльності. Вихід їх за межі цієї діяльності й набуття стійкості означає трансформацію їх в інші, *стійкі структури*. Такими є смислові конструкти, смислові диспозиції, особистісні цінності, що мають трансситуативний, «наддіяльнісний характер», тобто вони є стійкими, стабільними, «надситуативними».

Таким чином, смислова сфера пов'язана зі смисловою регуляцією у процесі морально-патріотичного виховання особистості, а саме, із процесами смислоутворення, смислоусвідомлення, смислубудівництва [4]. При цьому Д. Леонтьєв приділяє увагу основним способам перетворення смислу саме у процесі його *вербалізації*, яка у нашому випадку може бути ефективним методом морально-патріотичного виховання. Відомий психолог робить умовиводи, що у процесі вербалізації смисл отримує причинне пояснення, набуває певного обсягу, стабільності, якості індивідуального соціального чинника [4].

Далі стисло представимо психологічні механізми, що детермінують морально-патріотичне виховання. Такими вважаємо рефлексію й антиципацію, оскільки виховання, зокрема, морально-патріотичне виховання – це завжди передбачення, але сучасне й майбутнє набуває для людини певного смислу лише в контексті минулого. При цьому *антиципація* прокладає шлях у майбутнє, а *рефлексія* звіряє правильність минулого, постаючи еквівалентом зворотного зв'язку. Тобто *рефлексія* є зверненням особистості до себе (до своєї свідомості, мислення, результатів діяльності, до сприйняття себе очима інших людей) і постає в контексті рефлексивної свідомості, рефлексивного мислення, рефлексивної діяльності, рефлексивного спілкування як синтетична реальність, що є процесом, властивістю й станом.

Отже у процесі морально-патріотичного виховання суттєвим є розуміння себе як громадянина й патріота (когнітивна рефлексія); ставлення до себе як представника певного етносу, відчуття національної гідності, своєї належності до нації (афективна рефлексія); саморегуляція поведінки й діяльності на благо своєї країни, на захист її інтересів

(поведінкова рефлексія); адекватне сприйняття та розуміння інших, позитивне ставлення до співвітчизників (соціально-перцептивна рефлексія).

Антиципація забезпечує той або той діапазон її випереджального ефекту морально-патріотичного виховання. Проте доведено, що ефективність антиципаційних процесів відповідно до тих або тих критеріїв базується на аналізі й синтезі минулого досвіду, постійному порівнянні з ним поточних подій і на вибіркового виокремлюванні інформації з пам'яті (Б. Ломов, Е. Сурков) [5]. Тобто є доцільною організація морально-патріотичного виховання в єдиному просторово-часовому контексті «минуле – сучасне – майбутнє», що базується на єдиному *рефлексивно-антиципаційному процесі* (термін Н. Жукової).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, морально-патріотичне виховання набуває особливої ваги у сучасному житті нашої держави, суттєвою ознакою якого є економічна і духовна криза, пов'язана з подіями на Сході України. Окреслений напрям виховання є складним стадіальним процесом, що має психологічний ґрунт. Урахування психологічних основ морально-патріотичного виховання, на нашу думку, буде сприяти підвищенню його результативності. Уважаємо, що у більшій мірі його психологізують зв'язки з самосвідомістю особистості, з її мотиваційною та смисловою сферами, а також побудова морально-патріотичного виховання на засаді єдиного рефлексивно-антиципаційного процесу. Ураховуючи складність, багатоаспектність та стадіальність процесу морально-патріотичного виховання, є очевидною необхідність подальшої наукової розвідки питання щодо його вікової специфіки.

Література

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Роберт Бернс : общ. ред. В. Я. Пилиповского. – М. : Прогресс, 1986. – 422 с.
2. Волошина Н. М. Соціально-філософський вимір патріотизму сучасного українського суспільства: автореферат дис. канд. філос. наук спец. 09.00.03 «Соц. філософія» / Н.М.Волошина. – К., 2010р. – 20 с.
3. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1977.
4. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Д. А. Леонтьев. – М. : Смысл, 2003. – 487 с.
5. Ломов Б. Ф. Антиципация в структуре деятельности / Б. Ф. Ломов, Е. Н. Сурков. – М. : Наука, 1980. – 280 с.
6. Семиченко В. А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека: модульный курс психологии. Модуль «Направленность» : (лекции, практ. занятия, задания для сам. работы) / В. А. Семиченко. – Киев : Миллениум, 2004. – 521 с.

7. Стьопіна О.Г. Виховання патріотизму у студентської молоді засобами мистецтва: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання»/ О. Г. Стьопіна. – Луганськ, 2007 – 23 с.

Bibliography

1. Burns R. Development of the Self-concept and upbringing / Robert Burns; obshch. red. V.Ya. Pylypovskogo. – M.: Progress, 1986. – 422 s. (in Russia)
2. Voloshyna N. M. Socio-philosophical dimension of patriotism of the modern Ukrainian society. Avtoref. kand. filosof. nauk. – K., 2010. (in Ukrainian)
3. Leontyev A. N. Activity. Consciousness. Personality / A.N. Leontyev. – M.: Politizdat, 1977. – 304 s. (in Russia)
4. Leontyev D.A. Psychology of meaning: nature, structure and dynamics of the conceptual reality / D.A. Leontyev. – M.: Smysl, 2003. – 487 s. (in Russia)
5. Lomov B.F. Anticipation in the structure of activity / B.F. Lomov. Ye.N. Surkov. – M.: Nauka, 1980. – 280 s. (in Russia)
6. Semichenko V.A. Problems of motivation of human behavior and activity: a module course of psychology. Module "Directivity": (lectures, practical classes, tasks for unsupervised work) / V.A. Semychenko. – Kiev: Millenium, 2004. – 521 s. (in Ukrainian).
7. Stryopina O.G. Upbringing of patriotism in student's youth by means of art: avtoref. dys. cand. ped. nauk. / Stryopina Olena Gennadiyivna. – Avtoref. kand. ped. nauk. – Luhansk – 2007 – 23 s. (in Ukrainian)

УДК 378:303.7:303.094.5:303.06

Застело Ольга В'ячеславівна – старший викладач кафедри іноземної підготовки Інституту Служби зовнішньої розвідки України.
E-mail: girzov@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ДІАГНОСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ВВНЗ

Анотація. У публікації автор аналізує проблему визначення і обґрунтування педагогічних умов розвитку діагностичної компетентності викладачів іноземних мов ВВНЗ, які сприяють набуттю ними професійних і фахових знань, навичок, умінь і здатностей, спеціальних і специфічних технологій їхньої професійної діяльності. Визначено, що педагогічні умови мають містити такі аспекти діагностичної діяльності викладачів: методологічний, теоретичний, методичний і практичний. Наголошено, що обґрунтовані педагогічні умови розвитку діагностичної компетентності викладачів іноземних мов ВВНЗ мають містити такі складові: педагогічне моделювання її розвитку, наявність сучасної комплексної методики її розвитку, забезпечення самоменеджменту викладачів, використання об'єктивних критеріїв визначення рівнів її розвиненості.

Ключові слова: педагогічні умови, діагностична компетентність, іноземні мови ВВНЗ, інформаційно-комунікаційні технології.

Науково-педагогічне видання

ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ

Випуск № 88

Частина 1

Комп'ютерна верстка і набір: М. Мороз (morozmaja@i.ua),
А. Сторожук (storojuk@ukr.net)

Надруковано з оригінал-макета авторів

Підписано до друку 16.04.18.
Формат 84х60/8. Папір офсетний.
Друк цифровий. Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 44,00. Обл.-вид. арк. 40,92.
Зам. № 2785.

Віддруковано з оригіналів замовника.
ФОП Корзун Д.Ю.

Видавець ТОВ «Нілан-ЛТД»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 4299 від 11.04.2012 р.
21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.
Тел.: (0432) 69-67-69, 603-000.